

УДК 347 (77+78)
DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3\(28\).329](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3(28).329)

О. Ю. Коротун
кандидат юридичних наук,
докторант

Науково-дослідного інституту публічного права

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Завдання побудови в Україні правової держави зумовлює необхідність здійснення системних реформ у всіх сферах суспільних відносин. Не є винятком і судова реформа, в ході здійснення якої було запроваджено низку заходів щодо реформування системи судоустрою, внесення змін до процесуального законодавства, що суттєво змінило діяльність вітчизняних судів. Особлива роль у правовому захисті інтелектуальної власності належить судовій владі.

У сучасному суспільстві забезпечення надійних гарантій захисту суб'єктивних прав правовласників та інших учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності стало невід'ємним атрибутом державності будь-якої цивілізованої країни і відповідає статті 55 Конституції України, якою встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1]. Це означає, що кожному гарантується захист прав і свобод, результатів своєї інтелектуальної, творчої діяльності у судовому порядку.

Попри загальний інтерес до інтелектуальної власності, в рамках проблем дослідження питання сучасного стану забезпечення захисту правовласників об'єктів права інтелектуальної власності у вітчизняній юридичній науці є недостатньо дослідженим.

Теоретико-методологічним підґрунтям написання статті послужили праці В.В. Галуцька, С.О. Короеда, В.І. Курила, О.П. Орлюк, О.П. Світличного, О.Д. Святоцького, В.В. Суліма, Р.Б. Шишки та ін. Не заперечуючи вагомого внеску вказаних вчених, зазначимо, що сьогодні практично відсутні наукові дослідження, присвячені сучасному стану забезпечення захисту суб'єктивних прав правовласників об'єктів права інтелектуальної власності, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Мета статті полягає у визначенні ролі судів у забезпеченні захисту правовласників та інших учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності.

Забезпечуючи охорону суб'єктивних прав правовласників об'єктів права інтелектуальної власності, держава забезпечує охорону інтелектуальної власності, дотримання правового порядку в суспільстві, встановлює заборону на незаконне

використання майнового та особистого немайнового права інтелектуальної власності, у разі встановлення факту порушення притягує винних осіб до юридичної відповідальності.

Суб'єктивні права учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майновими правами інтелектуальної власності, особистими немайновими правами інтелектуальної власності, які пов'язані з правом особи на визнання результатів творчої інтелектуальної діяльності, правом перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, а з також іншими особистими немайновими правами інтелектуальної власності, які встановлені законом та підлягають правовій охороні [2, с. 91].

Питання захисту прав інтелектуальної власності в Україні є досить гострим. Справи щодо охорони інтелектуальної власності розглядаються у порядку адміністративного, господарського, кримінального та цивільного судочинства.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 16.06.2016 р. систему судоустрою складають місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд. У системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ. Вищим спеціалізованим судом є Вищий суд з питань інтелектуальної власності, у складі якого може утворюватися судова палата для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також може утворюватися апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції [3].

Судові спори щодо захисту прав інтелектуальної власності, очевидно, є одними з найскладніших для розгляду, оскільки вимагають знання не лише специфічних юридичних аспектів, але й технічних. Сьогодні такі спори розглядаються судами різних юрисдикцій, що зумовлює подвійну практику застосування норм судами та різну судову практику в цій сфері (часто абсолютно протилежну) [4].

Прийняття 03.10.2017 року Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих

актів» [5], здавалося б, мало вирішити актуальні питання охорони та захисту інтелектуальної власності, однак, як свідчить аналіз чинного законодавства та окремих доктринальних думок, зміст окремих норм процесуального законодавства не в повній мірі забезпечує належний захист інтелектуальної власності. На думку О. Світличного, створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності не в повній мірі вирішило питання з приводу розмежування підвідомчості справ, пов'язаних із захистом інтелектуальної власності [6, с. 89]. Якщо раніше вирішення питань судового захисту інтелектуальної власності здебільшого відбувалося у господарських судах, то Указом Президента України від 29.09.2017 р. №299/2017 був утворений Вищий суд з питань інтелектуальної власності [7].

Указ Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» не в повній мірі забезпечив доступність до правосуддя та не врахував принцип територіальності, який передбачає утворення судів з огляду на потребу наближення судочинства до людини (доступності судів), та принцип незалежності судів від місцевої влади. Ці принципи зумовлені потребою здійснення правосуддя на всій території України і доступності його для всього населення. Підвищення ставок судового збору і запровадження адвокатської монополії призводять до додаткових фінансових витрат учасників господарського спору, а отже, обмежують право доступу до правосуддя [8, с. 198].

З цього приводу слід звернути увагу на те, що сьогодні у суспільстві та владних кабінетах обговорюються перспективи прийняття законопроекту № 1013 щодо скасування адвокатської монополії, який схвалений Конституційним судом [9]. Метою запропонованих законопроектів змін є забезпечення права кожного на отримання професійної правничої допомоги через скасування адвокатської монополії на надання такої допомоги.

Запропонована законодавча ініціатива має на меті внесення необхідних змін до Конституції України щодо скасування адвокатської монополії, а саме до статті 131-2, а також виключення підпункту 11 пункту 16-1 Розділу XV «Перехідні положення». Законопроектом пропонується скасувати адвокатську монополію, а саме виключити положення частини четвертої статті 131-2 чинної Конституції України, згідно з яким виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді.

До цього варто додати, що Конституційний Суд України у своєму висновку не ототожнив поняття надання професійної правничої допомоги із представництвом особи у судах. Логічним виглядає законопроект № 2261 про самопредставництво органів державної влади [9]. Цим законопроектом передбачено внести відомості

до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України, що юридична особа незалежно від порядку її створення, суб'єкт владних повноважень, який не є юридичною особою, бере участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її (його) імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) тощо (самопредставництво юридичної особи, суб'єкта владних повноважень), або через представника, а держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада бере участь у справі через відповідний орган державної влади, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник, інша уповноважена особа відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) тощо (самопредставництво органу державної влади, органу місцевого самоврядування), або через представника.

Що стосується діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності, то законом передбачено, що перегляд судових рішень, прийнятих Вищим судом, здійснюватиме Апеляційна палата цього ж Вищого суду. Тобто можна говорити про те, що Вищий суд переглядатиме свої ж рішення. Наскільки така модель буде ефективною, складно сказати, особливо з огляду на неідеальну модель правосуддя в Україні. Також передбачається, що Вищий суд розглядатиме справи, керуючись виключно Господарським процесуальним кодексом, а правила цивільного процесу більше не будуть застосовуватися. При цьому розгляд справ у цьому суді матиме деякі особливості. По-перше, учасниками процесу можуть бути не лише суб'єкти підприємницької діяльності, як того вимагає господарський процес, але й фізичні особи. По-друге, органи державної влади та місцевого самоврядування братимуть участь у справах про визнання недійсними актів, які порушують права інтелектуальної власності, які видані зазначеними органами. По-третє, справи в суді розглядатиме колегія у складі 3-х суддів.

У різних країнах спеціалізовані суди з питань інтелектуальної власності розглядають справи на підставі різних процесуальних норм. Наприклад, Шведський патентний суд керується адміністративним процесом, Суд інтелектуальної власності Великобританії та Патентний суд Австрії – цивільним, Федеральний патентний суд Німеччини – адміністративним і цивільним [4].

Також проблемним питанням є місцезнаходження Вищого суду з питань інтелектуальної власності, що має принципове значення для охорони прав інтелектуальної власності. На відміну від господарських судів територіальна віддаленість від суб'єктів права інтелектуальної власності

сті, права яких порушено, спричиняє проблему доступу до Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Такий підхід забезпечить дотримання принципу територіальності, а також принципу доступності громадян до правосуддя. Як слушно наголошує О. Святоцький, правильно організована система судів є однією з гарантій справедливого й ефективного судочинства. Однак усі спроби її вибудувати ефективно в Україні залишаються, на жаль, марними. Необхідною умовою доступності правосуддя є матеріальний складник. Судові витрати не повинні бути перешкодою для судового захисту. Вимога про доступність правосуддя не буде дотримана, якщо не буде створена ефективна система надання правової допомоги, що надається за рахунок коштів державного бюджету [11, с. 31–33].

Слід погодитися з думкою Р. Шишки, який стверджує, що правовий механізм держави визначально повинен регулювати відносини на користь людини, надавати їй можливість без дозволу реалізовувати належні їй права та правомірні інтереси, забезпечуючи високий рівень охорони, а в разі порушення цих прав – своєчасний та ефективний захист. У цьому й полягає глобальне спрямування механізму охорони права інтелектуальної власності. До того ж охорона права на свободу творчої діяльності є лише одним із напрямів охорони прав людини взагалі. Існує певний логічний взаємозв'язок між охороною прав людини взагалі, охороною приватних прав людини, охороною права на творчу діяльність і охороною прав на результати творчої діяльності [12, с. 19–20].

Сумнівною виглядає можливість суду з питань інтелектуальної власності у складі лише 21 судді забезпечити своєчасний та якісний колегіальний розгляд справ не лише як судом першої, а й як судом апеляційної інстанції. Так, лише за минулий рік до судів першої інстанції надійшло 997 позовних заяв у справах щодо інтелектуальної власності (647 заяв у порядку господарського та 350 – у порядку цивільного судочинства) [13].

Отже, при запровадженні певних змін у господарському судочинстві треба передбачити, що саме принесуть вони суспільству. Виникають певні запитання, які є наслідком дій законодавця щодо кадрового забезпечення судів кваліфікованими суддями. Раніше в господарських судах було запроваджено спеціалізації суддів, їх навчання, інформування суддів з питань застосування законодавства, а також надання необхідних рекомендацій з метою забезпечення однакової і правильної судової практики. У Вищому господарському суді України створено Судову палату з розгляду справ у господарських спорах, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності. Аналогічні палати створено також в апеляційних господарських судах України, а в місцевих

господарських судах України визначено колегії суддів чи окремих суддів, які спеціалізуються на розгляді справ зазначеної категорії. З огляду на актуальність вирішення проблем захисту права інтелектуальної власності в Україні багато суддів господарських судів України закінчило навчання в Інституті інтелектуальної власності і права за спеціальністю «Інтелектуальна власність» та отримало дипломи державного зразка про другу вищу освіту [14, с. 290–291].

З урахуванням важливості діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності варто зазначити, що 20.09.2019 р. Комітетом з інтелектуальної власності Національної асоціації адвокатів України був проведений круглий стіл, присвячений проблемам створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, забезпечення публічності та прозорості формування його складу, а також питанням законодавчого, експертного та організаційного забезпечення його діяльності. Участь у заході взяли судді Верховного Суду, кандидати на посаду суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності, судді, адвокати, науковці, патентні повірені, судові експерти, юристи, інші фахівці у сфері інтелектуальної власності, а також представники професійних захисних та громадських організацій. За результатами проведення заходу учасники узгодили Резолюцію, в якій, зокрема, відзначили недопустимість скорочення чисельності суддів Верховного Суду, перегляду рішення про створення спеціалізованого судового органу у сфері інтелектуальної власності, а також наголосили на надзвичайній важливості невідкладного початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності, який дотепер так і не почав працювати.

Широта окресленого питання спонукає нас звернутися до різних джерел, тому слід наголосити на відсутності узагальнення Верховним Судом України (Верховним Судом) законодавства у справах про кримінальні злочини та адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Заслугує на увагу лише той факт (за виключенням господарських судів), що узагальнені застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності були предметом тільки щодо ст. 51–2 та ст. 164–9 КУпАП. Останній узагальнення відбулося 01.01.2006 р. [15].

З огляду на численну кількість статей КУпАП, які передбачають відповідальність за порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності, багатогранність і специфічність об'єктів адміністративно-правової охорони, з метою удосконалення адміністративного законодавства Верховному Суду доцільно здійснити узагальнення застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інте-

лектуальної власності, особливо щодо порушень у мережі «Інтернет».

На підставі зазначеного можна констатувати, що сьогодні інтелектуальна власність відіграє значну роль у соціально-економічному житті нашої держави, тому охорона прав інтелектуальної власності, у тому числі їх захист, має відповідати сучасним вимогам. Це потребує удосконалення законодавства, зокрема процесуального, з метою покращення правових механізмів захисту прав власників об'єктів права інтелектуальної власності.

Викладене бачення деяких проблемних питань процесуального та іншого законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності у даному напрямі пов'язане з необхідністю не тільки реформування судової системи, але й приведення законодавчих актів у відповідність до міжнародних актів.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Коротун О., Світличний О. Поняття та структура адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 91–95.
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
4. Коваль М. Вищий суд з питань інтелектуальної власності: процес створення триває. *Юридична газета*. 02.07.2018. № 27–28 (629–630).
5. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03 жовтня 2017 року. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 48. Ст. 436.
6. Світличний О. Охорона інтелектуальної власності у світлі судової реформи в Україні. *Публічне право*. 2017. № 4. С. 88–94.
7. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності : Указ Президента України від 29 червня 2017 року. URL: www.president.gov.ua/documents/2992017-22722.
8. Світличний О., Сулім В. Про деякі проблеми удосконалення господарського процесуального законодавства. *Публічне право*. 2018. № 1 (29). С. 196–202.
9. Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) : проект Закону № 1013 від 29 серпня 2019 року. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66242.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення можливостей самопредставництва органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від порядку їх створення в суді : проект Закону № 2261 від 15 жовтня 2019 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67079.
11. Святоцький О.Д. Судова влада в Україні: актуальні питання реформування. *Право України*. 2010. № 5. С. 30–39.
12. Шишка Р.Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : дис. ... док. юрид. наук. Харків, 2004. 468 с.
13. Кучерук Н. В чому проблема Вищого суду з інтелектуальної власності. *Думка юриста*. URL: <https://espreso.tv/news/2017/10/05/v.chomu.problema.vyschogo.sudu.z.intelektualnoyi.vlasnosti.dumka/yurysta>.
14. Світличний О.П. Право інтелектуальної власності : підручник. Київ : НУБіП України, 2015. 355 с.
15. Узагальнені застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності (статті 51–2, 164–9 КУпАП) від 1 січня 2006 року : Верховний Суд України. URL: rada.gov.ua/laws/show/na018700-06.

Анотація

Коротун О. М. Захист прав інтелектуальної власності: сучасний стан розвитку процесуального законодавства. – Стаття.

У статті розкриваються окремі питання, пов'язані із проблемами розвитку сучасного стану процесуального законодавства у сфері охорони та захисту інтелектуальної власності. Здійснюється аналіз діяльності суду, пропонуються шляхи удосконалення законодавства.

Ураховуючи пріоритети зовнішньої та внутрішньої політики України, зокрема вимоги стосовно створення Зони вільної торгівлі між Україною і Європейським Союзом, а також ураховуючи те, що Україна є членом Світової організації торгівлі, держава намагається спрямувати зусилля на активне сприяння використанню інтелектуальних ресурсів нації для економічного розвитку держави з огляду на інноваційно-інвестиційний вектор. Однак охороні та захисту інтелектуальної власності в Україні ще приділяється недостатня увага. Повідомлення засобів масової інформації та аналіз правозастосовної діяльності свідчать про порушення даних прав. Особливо велика кількість порушень спостерігається у сфері охорони комп'ютерного забезпечення, баз даних, аудіовізуальної продукції тощо.

Звернено увагу на відсутність узагальнення Верховним Судом адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Востаннє таке узагальнення відбулося у 2006 році щодо правопорушень, передбачених нормами статей 51-2 та 164-9 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Однак з огляду на значну кількість статей Адміністративного кодексу, які передбачають відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності, вказане є недоліком судової гілки влади.

Підкреслено, що сучасний стан розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності, особливо процесуального, є таким, що не відповідає сучасним вимогам, потребує удосконалення з метою покращення правових механізмів захисту прав власників об'єктів права інтелектуальної власності.

Ключові слова: захист, інтелектуальна власність, процес, законодавство.

Summary

Korotun O. M. Protecting intellectual property rights: current state of the procedure law development. – Article.

The article addresses some issues related to the problematic issues of the development of the current state of procedural legislation in the field of protection and protection of intellectual property. The activity of the court is analyzed, ways of improving the legislation are proposed.

Given the priorities of Ukraine's foreign and domestic policies, including the requirements for the establishment of a Free Trade Area between Ukraine and the European Union, and considering that Ukraine is a member of the World Trade Organization, the state is trying to focus its efforts on actively promoting the use of the nation's intellectual resources for economic development of the nation taking into account the innovation-investment vector. However, insufficient attention is being paid to the protection and protection of intellectual property rights in Ukraine, media reports, and analysis of enforcement activities indicate that these rights have been violated. There are a particularly high number of violations in the areas of computer security, databases, audiovisual products and more.

Attention is drawn to the lack of generalization by the Supreme Court of administrative offenses in the

field of intellectual property. The last time such a generalization occurred in 2006 was in relation to the offenses envisaged in Articles 51-2 and 164-9 of the Code of Administrative Offenses. However, given the considerable number of articles of the Administrative Code, the rules of which provide for liability for infringement of intellectual property rights, this is a disadvantage of the judicial branch.

It is emphasized that the current state of development of the legislation in the field of intellectual property, especially the procedural one, is such, does not meet the modern requirements, needs improvement of the legislation, in order to improve the legal mechanisms of protection of the owners of intellectual property objects.

Key words: protection, intellectual property, process, legislation.